

3.2 Напрями розвитку інтернаціоналізації та академічної мобільності викладачів і студентів в університетах Польщі

У глобалізованому суспільстві вища освіта стає більш інтернаціоналізованою, сприяючи міжкультурному обміну, підсилюючи академічну співпрацю та покращуючи можливості кар'єрного зростання. Сучасні заклади вищої освіти безпосередньо впливають на швидкісний розвиток науки і техніки, використовують усі можливі інноваційні технології у навчальному і виховному процесах, сприяють міжнародній освітній та академічній мобільності, розширюють науково-дослідні і професійні горизонти. Ми усвідомлюємо той факт, що у сучасному світі процеси, що відбуваються в одній країні, мають значний вплив на інші, саме тому зростаюча академічна мобільність може змінювати характер міжнародних відносин, зміцнювати співпрацю між державами, сприяти розвитку соціальних, економічних та освітніх систем.

За останні десятиліття академічна мобільність у Польщі значно зросла та трансформувалася завдяки європейським ініціативам, сприянням національних фондів та органів. Спостерігається збільшення кількості студентських обмінів та академічної співпраці між університетами.

Багато українських і зарубіжних науковців, практиків і освітян проводять наукові розвідки з питань академічної мобільності. С. Хоминець, О. Канюк, Д. Дерев'янка, С. Вербицька, Г. Шайнер, С. Бриньов, І. Сушик, О. Слободян та інші дослідники уточнюють категоріальний апарат, аналізують програми обмінів, вивчають особливості організації міжнародної студентської мобільності у закладах вищої освіти України. Проблеми та перспективи навчання в університетах в рамках академічних обмінів досліджують Б. Рівза, Е. Егрон-Полак, С. Хрост, Е. Ко, Р. Робертсон та інші. Вони стверджують, що академічна мобільність підвищує якість програм, зміцнює співпрацю, забезпечує потенціал для процесів академічної та культурної орієнтації вищої освіти, а особи з

досвідом навчання за кордоном є більш конкурентоспроможними на ринку праці будь-якої країни [61, 62].

Інтернаціоналізація, як і власне академічна мобільність стають невід'ємною частиною будь-якої сучасної системи вищої освіти, що сприяє її інтеграції в міжнародне культурне середовище, покращенню національного наукового потенціалу та формуванню необхідних навичок і компетенцій студентів. Цікавим є вивчення польського досвіду реалізації інтернаціоналізації в закладах вищої освіти, що допоможе побудувати сучасні стратегії розвитку мобільності в академічному середовищі українських ЗВО, виявити нові перспективи та напрями реалізації міжнародних програм обмінів та освітніх проєктів. Водночас розширення співпраці між українськими та зарубіжними університетами сприятиме впровадженню реформ, розвитку інтернаціоналізації вищої освіти та підвищенню ефективності навчального процесу та наукової діяльності.

Польський науковець Д. Вальчак визначає інтернаціоналізацію вищої освіти як «навчання в іноземних університетах та участь у міжнародних дослідницьких проєктах, елементарний показник розвитку науки та вищої освіти» [63]. Він зазначає, що польська вища освіта стає більш інтернаціоналізованою завдяки двом шляхами – це участь у міжнародних дослідницьких ініціативах та навчання за кордоном. Відповідно до Програми інтернаціоналізації вищої освіти Польщі, інтернаціоналізація включає навчання іноземних студентів у Польщі, довгострокове та короткострокове працевлаштування академічних працівників з-за кордону, участь польських вчених у міжнародних освітніх та дослідницьких програмах, отримання та обмін знаннями та досвідом [64].

Сьогодні процес інтернаціоналізації та академічної мобільності активно розглядається державними інституціями Польщі та інтегрований у ключові стратегічні документи, що створює передумови для розробки та впровадження ініціатив, спрямованих на посилення позиції Польщі в світовому освітньому середовищі. Польський уряд через такі інституції, як Міністерство освіти і науки

та Польське національне агентство академічних обмінів (NAWA), сприяє різноманітним програмам підтримки міжнародного співробітництва, обміну студентами та викладачами, а також науково-дослідному співробітництву. Наприклад, одним із ключових стратегічних документів є Програма розвитку вищої освіти до 2020 року, яка визначає конкретні цілі та заходи для підтримки інтернаціоналізації, включаючи розвиток програм подвійних дипломів та спільних дослідницьких ініціатив, і спрямована на підвищення конкурентоспроможності польських університетів на міжнародній арені та інтеграцію в глобальний освітній простір. [65]. Стратегія відповідального розвитку до 2020 року (з перспективою до 2030 року) продовжує підтримку інтернаціоналізації та академічної мобільності в університетах Польщі і спрямована на підвищення привабливості польських ЗВО для іноземних студентів та науковців, а також на розширення міжнародної співпраці [66].

Стрімкий розвиток академічної мобільності, як і загалом інтернаціоналізації вищої освіти в Польщі, розпочинається з моменту її вступу до Європейського Союзу у 2004 році. Заклади вищої освіти Польщі стають активними учасниками програми Erasmus+, яка впродовж більш як 30 років підтримує освіту, навчання, спорт та молодь в Європі, ініціює академічні та культурні обміни між студентами, викладачами та дослідниками по всій Європі [67]. Цікавим є те, що ще в 1987/1988 навчальному році програмою Erasmus+ скористалося 3244 студента, а в 2010-их роках майже 300 000 людей з різних країн щорічно брали участь у цій програмі. До 2012 року Erasmus+ скористалося понад 3 мільйони студентів. В Польщі в середньому користується цією програмою понад 15 000 студентів, адже Польща є однією з європейських країн з найвищою мобільністю студентів [68]. Отримати кваліфікацію для участі в програмі Erasmus+ тепер значно легше, ніж це було лише кілька років тому. Польські науковці зазначають, що сьогодні участь у Erasmus+ вже не має елітарного характеру, а радше стає стандартним елементом процесу вищої освіти [69, ст. 57].

Загалом, встановлено, що програми та проєкти міжнародного академічного обміну у сфері вищої освіти в Польщі поділяються на 4 групи [70]: 1) проєкти, що співфінансуються фондами Європейського союзу та національними фондами, 2) багатосторонні програми, 3) двосторонні програми, 4) національні програми та проєкти.

До першої групи належить проєкт магістерської дидактики (Mistrzowie dydaktyki), який співфінансується Європейським соціальним фондом та Міністерством освіти та науки Польщі. Він охоплює планування та реалізацію моделі репетиторства, міжнародні навчальні візити та підготовку викладачів польських університетів у рамках співпраці з іноземними університетами.

Друга група включає такі програми як Центральноєвропейська програма університетського обміну (CEEPUS), Міжнародний Вишеградський фонд, Фінансовий механізм Європейської економічної зони (EEA FM) і Норвезький фінансовий механізм представляють внесок Ісландії, Ліхтенштейну та Норвегії – трьох країн ЄАВТ (Європейська асоціація вільної торгівлі). Важливим елементом зазначених механізмів є зміцнення двосторонніх відносин із державами-донорами, зокрема шляхом реалізації спільних проєктів із суб'єктами Норвегії, Ісландії та Ліхтенштейну. У рамках компоненту «Професійний розвиток персоналу» працівники закладів вищої освіти та інших закладів формальної та неформальної освіти можуть брати участь у навчальних візитах до країн-донорів та інтенсивні тренінги, які проводяться тренерами/експертами з цих країн.

Щодо двосторонніх програм, то одною з найбільш визначних двосторонніх угод є програма Фулбрайта, яка передбачає подачу заявок на стипендії як польських, так і американських викладачів. Метою польських стипендій для персоналу є підтримка їхніх наукових досліджень і викладання в американських коледжах та університетах. Крім того, науковці, які мають знання польської культури та історії, мають право подати заявку на отримання стипендії для викладання в одному з університетів, пов'язаних з польсько-американською комісією Фулбрайта.

Четверта група утворилася завдяки національним програмам та проектам, які реалізуються Національним агентством академічних обмінів для посилення академічної мобільності науково-педагогічних працівників. Наприклад, Програма імені Мечислава Беккера (Program im. Mieczysława Bekkera) спрямована на підтримку наукового розвитку польських академічних викладачів, науковців і аспірантів, які можуть працювати в будь-якій галузі знань. Стипендії присуджуються за перебування від 3 до 24 місяців в іноземних наукових або академічних центрах по всьому світу з метою проведення науково-дослідних робіт. Цікавою є також програма Професорство NAWA (Profesura NAWA), яка має на меті підвищити якість наукових досліджень у польських закладах вищої освіти та інших наукових установах шляхом залучення видатних іноземних учених з усього світу, проекти з фінансуванням можуть тривати від 36 до 48 місяців, охоплюючи гуманітарні, соціальні, теологічні науки.

Упродовж останніх десятиліть польські університети налагодили міцне співробітництво з європейськими освітніми установами та закладами вищої освіти, що призвело до збільшення кількості студентських та викладацьких обмінів, а також до багатшого академічного середовища із залучення іноземних викладачів до навчальної та наукової діяльності університетів. Наприклад, Варшавська школа економіки (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie) співпрацює з понад 250 закордонними університетами, тому щорічно близько 500 студентів SGH беруть участь у міжнародних обмінах, а університет приймає понад 300 студентів з іноземних закладів [71]. Цей ЗВО пропонує різні програми міжнародного співробітництва, включаючи LLP Erasmus, CEMS (Глобальний альянс з менеджменту освіти), Польсько-німецький академічний форум у SGH, Партнерство в міжнародному менеджменті (PIM), а також програми подвійних дипломів (наприклад, з Technische Universität Berlin) та інші двосторонні угоди. Багато польських університетів також уклали двосторонні угоди з іноземними ЗВО та установами для сприяння академічним обмінам, спільним дослідженням, а також програмам подвійних дипломів, що дозволяє студентам здобувати дипломи як польських, так і партнерських університетів.

В сучасних умовах розвитку інтернаціоналізації вищої освіти важливим завданням університетів є пошук нових стратегій і форм впливу на академічну мобільність. У процесі аналізу наукових публікацій польських науковців виявлено чинники, що впливають на рівень інтернаціоналізації у вищій освіті. Кароліна Висоцька, Кшиштоф Лея (Karolina Wysocka, Krzysztof Leja) [72] називають такі чинники Декалогом інтернаціоналізації, розділяючи їх на дві групи: 1) культура інтернаціоналізації, яка формується через рівень усвідомлення важливості інтернаціоналізації серед університетської спільноти, її мотивацією розвивати інтернаціоналізацію та залучення до неї; 2) решта компонентів такі як децентралізація, навчальні плани, потік інформації, якість, просування і кампус є важливими на операційному рівні (див. рис.). Об'єднуючим елементом цих двох груп є стратегія інтернаціоналізації. Окремі елементи декалогу інтернаціоналізації можуть мати різну важливість і форму в залежності від внутрішніх і зовнішніх умов університету.

Рисунок. Декалог інтернаціоналізації [72]

Науковці вважають, що саме на засадах сформованої обізнаності, мотивації та залучення усіх зацікавлених сторін, можна побудувати стратегію інтернаціоналізації, яка має бути узгоджена зі стратегією розвитку університету

[73]. Заклади вищої освіти з чіткими стратегіями інтернаціоналізації або з інтернаціоналізацією як пріоритетною сферою в їхніх загальних стратегіях з більшою ймовірністю побачать прогрес у спільних програмах, стратегічному партнерстві та вхідній мобільності академічних працівників. Тому слід чітко сформулювати як мету інтернаціоналізації, так і функціональні сфери, на які вона впливає.

Погоджуємось, що саме формування обізнаності викладачів щодо інтернаціоналізації та розвитку академічної мобільності відіграє ключову роль у підвищенні ефективності міжнародної діяльності університетів. Ознайомлення педагогічного складу з можливостями міжнародних програм, вимогами глобальних освітніх стандартів та принципами академічної мобільності сприяє їх активному залученню не лише до створення загальної стратегії інтернаціоналізації ЗВО, а й до її ефективного впровадження на усіх рівнях.

Саме тому однією з помітних тенденцій в університетах Польщі є активне залучення науково-педагогічних працівників до академічної мобільності. Аналіз наукових розвідок свідчить, що польські університети активно розвивають партнерство з університетами Європи, Північної Америки, Азії та за її межами. Важливим компонентом академічного партнерства є програми обміну викладачами, які дозволяють науково-педагогічним працівникам набувати нового досвіду, ознайомлюватися з сучасними освітніми методиками та вдосконалювати свої професійні компетенції. Також активно розвиваються спільні курси та подвійні дипломні програми, що дає можливість студентам отримувати освіту за міжнародними стандартами та підвищувати свою конкурентоспроможність на міжнародному ринку праці. Водночас таке наукове співробітництво сприяє спільному публікуванню досліджень у престижних міжнародних виданнях, а також залученню грантового фінансування на розвиток інноваційних освітніх і наукових ініціатив і проєктів. Таким чином, академічна мобільність стає невід'ємною частиною стратегічного розвитку польських університетів, сприяючи їх інтеграції у світову освітню систему та підвищенню їхнього рейтингу серед міжнародних академічних спільнот.

Оскільки інтернаціоналізація сприяє підвищенню конкурентоспроможності університетів на глобальному рівні та інтеграції у світовий освітній і науковий простір, перспективним напрямом розвитку університетів є їхня відповідність вимогам міжнародних рейтингів, які передбачають забезпечення високого рівня академічної мобільності студентів і викладачів, активну участь у спільних міжнародних дослідницьких проєктах, розвиток партнерських відносин із закордонними ЗВО. Питання вимірювання інтернаціоналізації польських університетів є складним, тому вимагає врахування багатьох факторів – умов функціонування вищої освіти та досягнення цілей на системному та інституційному рівнях. Методологія вимірювання інтернаціоналізації університетів, розроблена експертами Журналу «Perspektywy» містить сім груп, серед яких є й «інтернаціоналізація», яка складається з восьми детальних критеріїв [74]:

- 1) навчальні програми з іноземних мов – параметр, що розраховується як сума навчальних програм, проведених іноземними мовами в навчальному році;
- 2) навчання іноземними мовами – параметр, який вимірюється кількістю осіб, які навчаються іноземними мовами по відношенню до загальної кількості студентів;
- 3) іноземні студенти – кількість іноземних студентів у загальній кількості студентів;
- 4) показник, що вимірюється середньою кількістю цитувань публікацій з наявністю іноземного співавтора;
- 5) кількість іноземних викладачів по відношенню до загальної кількості академічних працівників;
- 6) обмін студентами (відрядження) – визначається як кількість студентів, які виїжджають за кордон не менше ніж на 3 місяці за семестр пропорційно до загальної кількості студентів;
- 7) студентський обмін (прибуття) – визначається як кількість студентів, які прибувають в країну за іноземним обміном щонайменше на 3 місяці;

- 8) мультикультурність студентської спільноти – кількість країн, з яких приїжджають не менше 10 іноземних студентів.

Позитивною тенденцією польських університетів є їхнє входження в міжнародні рейтинги, де одним із вагомих критеріїв оцінки є «інтернаціоналізація». Наприклад, в QS World University Rankings інтернаціоналізація відображається через показники «частка іноземних студентів» та «частка іноземних викладачів», а в Times Higher Education World University Rankings (THE) університети оцінюються за кількома показниками, включаючи «міжнародну перспективу», яка враховує частку іноземних студентів і співробітників, а також рівень міжнародної співпраці в дослідженнях. Саме в цьому критерію провідні університети Польщі, Варшавський університет, Єгелонський університет, значно покращують свої показники [65].

Аналіз наукових розвідок засвідчує поступове зростання іноземних студентів в університетах Польщі. Наприклад, у 2019/20 навчальному році в Польщі навчалося на 5% більше іноземних студентів, ніж у попередньому навчальному році [75]. У той же ж час найчисельнішою групою були студенти з Європи (близько 61,9 тис. молодих людей), з яких найбільше вихідців з України (39 тис.). Для залучення іноземних студентів укладаються двосторонні угоди, що пропонують різноманітні стипендії та програми. Вони фінансуються або польським урядом, або урядом іноземного партнера, часто з метою покращення обміну в рамках певної галузі навчання. Серед найпопулярніших стипендіальних програм є Програма польського Національного агентства академічних обмінів для студентів, Erasmus+, Програма обміну CEEPUS з країнами Центральної та Східної Європи, Стипендії для громадян країн, що розвиваються (Стипендіальна програма ім. Ігнація Лукасевича та Стипендіальна програма ім. Стефана Банаха), Стипендіальна програма Лейна Кіркланда, Програма Фулбрайта, Програма польського Національного агентства академічних обмінів для науковців, Програма стипендій Польської національної комісії у справах ЮНЕСКО.

У результаті вищезазначених проектів і програм збільшується не тільки кількість студентів, але й іноземних викладачів в університетах Польщі. Тим не

менш, група іноземних студентів у Польщі більш ніж у 30 разів перевищує групу іноземних викладачів. Найцікавішим є те, що більшість іноземних академічних викладачів в польських ЗВО є також українці, за даними NAWA, у 2022 році їх було 606. [16, ст. 8]. Залучення іноземних викладачів до польських ЗВО відбувається завдяки декільком чинникам [17, ст. 15], а саме:

1) інтеграція польських ЗВО з європейськими освітніми установами в рамках інтернаціоналізації вищої освіти в умовах розширення Європейського освітнього простору;

2) гранти та академічні можливості, які надає Національне агентство академічних обмінів Польщі (NAWA);

3) польське законодавство має лояльні умови визнання закордонних дипломів про вищу освіту чи науковий ступінь (наприклад, для професорсько-викладацьких посад процедура нострифікації не має обов'язкового характеру, також нострифікації не потребують бакалаврські та магістерські дипломи, отримані в університетах країн Європейської асоціації вільної торгівлі чи країн Організації економічного співробітництва та розвитку);

4) підписання двосторонніх угод, які заохочують академічну мобільність, допомагаючи польським університетам залучати кваліфікованих іноземних науковців у різноманітних галузях, від науки та техніки до гуманітарних наук.

Отже, сьогодні академічна мобільність стає невід'ємним елементом процесу вищої освіти, тому відіграє все більш важливу роль у розвитку польських університетів, надаючи безцінні можливості студентам і викладачам розвиватися і процвітати в глобалізованому академічному середовищі. Процес інтернаціоналізації та академічної мобільності набирають щораз більших обертів та нових напрямів розвитку: 1) про них згадується в стратегічних документах розвитку вищої освіти Польщі, встановлюючи передумови для їхнього поширення та реалізації; 2) критерій інтернаціоналізації стає одним з ключових в міжнародних системах рейтингування; 3) відбувається активний пошук нових стратегій і форм впливу на академічну мобільність через побудову стратегії інтернаціоналізації в університеті саме на засадах сформованої обізнаності,

мотивації та залучення всіх зацікавлених сторін; 4) збільшуються можливості міжнародного академічного обміну студентів і викладачів через участь у нових програмах та проєктах міжнародної співпраці, розробку і реалізацію національних програм та проєктів, які реалізуються Національним агентством академічних обмінів, збільшене фінансування та розширену мережу партнерства та служб підтримки.

Важливим кроком на шляху підвищення рівня академічної мобільності та інтернаціоналізації загалом, є підвищити розуміння академічної спільноти що таке інтернаціоналізація і навіщо вона потрібна. Рушійною силою змін є посилення інтернаціоналізації вищої освіти через оновлення нормативно-правової бази, розміщення інтернаціоналізації в центрі уваги керівництва університетів, надання рівного права усім учасникам освітнього процесу на участь у програмах академічної мобільності і отримання грантових можливостей, збільшення проєктів академічної мобільності та грантового фінансування, активне залучення науково-педагогічних працівників до формування стратегії інтернаціоналізації ЗВО, розробка детального інструментарію та заходів, спрямованих на підвищення вхідної і вихідної академічної мобільності, удосконалення її інформаційного забезпечення.